ЗАЦВЯРДЖАЮ
Начальнік упраўлення адукацыі
Магілёўскага аблвыканкама
_____________ У.У.Рыжкоў
"19" лістапада 2016 г

ЗАДАННІ
для правядзення другога этапу рэспубліканскай алімпіяды па вучэбных прадметах "Беларуская мова" і "Беларуская літаратура"

Дата правядзення: 19 лістапада 2016 г.
Час выканання заданняў: 10.00 – 12.00.

IX клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	Усяго
Балы									

Заданне 1. Размяркуйце назвы людскіх прафесій і заняткаў у залежнасці ад месца націску: *бармен, бляхар, знахар, кравец, кухар, маляр, муляр, рымар, страхар, фурман.*

Словы з першым націскным складам	*Словы з другім націскным складам*
______________________	______________________

Заданне 2. Марфемны слоўнік беларускай мовы ўключае амонімы з рознай марфемнай будовай. Пасля кожнага такога слова для разумення яго сэнсу ў дужках падаецца аднакарэннае слова або сінонім. Карыстаючыся дадзенай інфармацыяй, вызначыце карані ва ўсіх словах-амонімах і запоўніце табліцу.

Словы-амонімы	*Корань слова*
Узор: замінаць *(замяць)*	-мін-
развіць 1 *(пашырыць)*	
развіць 2 *(расправіць што-небудзь)*	
загадваць 1 *(загадка)*	
загадваць 2 *(загад)*	
пакаваць 1 *(каваць)*	
пакаваць 2 *(пакунак)*	
паліць 1 *(падпаліць)*	
паліць 2 *(налiваць)*	
прычыняць 1 *(прычына)*	
прычыняць 2 *(адчыніць)*	
абурыць 1 *(разваліць)*	
абурыць 2 *(выклікаць незадавальненне)*	

Заданне 3. Вызначыце, якое агульнае слова-кампанент (у розных граматычных формах) прапушчана ў наступных фразеалагізмах:
1) да апошняй ...;
2) з міру па ...;
3) чырвонай ...;
4) на жывую ...;
5) як ... за іголкай;

Упішыце фразеалагізмы ў табліцу ў адпаведнасці з прыведзенымі значэннямі.

Фразеалагізм	*Значэнне*
	'патроху'
	'нетрывала, нядбайна'
	'выразна, ярка'
	'неадлучна'
	'начыста'

Заданне 4. У "Кароткай граматыцы беларускай мовы" адзначана, што ў формах роднага склону адзіночнага ліку назоўнікаў 2-га скланенняканчаткі *-а (-я)* і *-у (-ю)* ужываюцца для адрознення значэння назоўнікаў. Напрыклад, *лістапада* (назва месяца) і *лістападу* (час ападання лісця ўвосень). Устанавіце, якія назоўнікі маюць пададзенае значэнне і з якім канчаткам яны ўжываюцца ў родным склоне.

№	**Значэнне слова**	**Слова ў форме роднага склону адзіночнага ліку**
I	1) прыстасаванне, прыбор	
	2) сукупнасць органаў, якія выконваюць пэўную функцыю	
II	1) нацыя	
	2) шмат людзей	
III	1) форма тулава, постаць чалавека	
	2) лагер, месца стаянкі	
IV	1) след, прыкмета	
	2) метка, канкрэтнае абазначэнне, літара	
V	1) будынак	
	2) радня, родныя мясціны	

Заданне 5. Знайдзіце лішні элемент у кожным радзе. Выпішыце яго і патлумачце, чаму ён лішні.

	Лішні элемент	*Прычына*
1. Байка, паэма, элегія, балада.		
2. Анапест, амфібрахій, ямб, дактыль.		
3. М. Танк "Шчасце"; А. Куляшоў "Бывай"; А. Вярцінскі "Жыццё даецца, каб жыццё тварыць"; С. Грахоўскі "Чалавеку патрэбна не слава".		
4. "Магіла льва", "Паўлінка", "Спадчына", "На Каляды к сыну".		

Заданне 6. У літаратурна-крытычным артыкуле "За тры гады" (1913) Максім Багдановіч даў характарыстыку беларускаму прыгожаму пісьменству. Запішыце фрагменты гэтага артыкула ў адпаведнасці з арфаграфічнымі нормамі сучаснай беларускай мовы. Здагадайцеся, якіх пісьменнікаў характарызаваў М. Багдановіч.

Фрагмент артыкула	**Запіс у адпаведнасці з нормамі сучаснай беларускай мовы**
А. С таго, што было надрукавана у апошніе тры гады, асаблівую увагу звертаюць на сябе (апрыч дробных вершоў) вершы	

апаведаньня "Лесьнікова пасада".	___ ___ ___
Б. Першае слова – аб <…> і яго вялікай кнізе вершоў "Шляхам жыцьця". З радасьцю бачым, што талент развіваецца, з'яўляюцца новыя мэты, новыя спосабы творчасьці, новыя формы і образы. Ня толькі нядоля нашай вёскі ды національные справы цікавяць яго.	___ ___ ___ ___ ___ ___ ___

У гэтым артыкуле гаворыцца пра А)______________________ і Б)_________________________________.

Заданне 7. Вызначыце сінтаксічную ролю інфінітываў у вершаваных радках Максіма Багдановіча. Назавіце вершы, з якіх узяты гэтыя цытаты.

Радкі Максіма Багдановіча	**Сінтаксічная роля інфінітываў**	**Назва верша**
Не паняць таго ніколі, не разведаць, не спазнаць.		
Яны, бяздольныя, узяты ткаць залатыя паясы.		
Здалее хваляў хор на вольны свет прабіцца.		
Вакол лятуць бары і гоні, *Ў грудзях пачала кроў кіпець.*		

Заданне 8. Прачытайце вершаваны твор Янкі Сіпакова і запоўніце табліцу.

ЯЛТА, МАКСІМ, КІПАРЫСЫ
Ён навучыў, здаецца, гаварыць
Па-беларуску нават кіпарысы,
Барвінак *на магільніку гарыстым*
_________________________________.
Паўднёва сонца плавіцца ўгары,
Зямля гарачая, *нібыта* прысак...
Ён навучыў, здаецца, гаварыць
Па-беларуску нават кіпарысы.

Да якога літаратурнага роду адносіцца твор?	
Аднавіце прапушчаны ў вершы радок.	___
Якая сінтаксічная (стылістычная) фігура вылучана *курсівам* у трэцім радку?	___
Які сродак мастацкай выразнасці вылучаны *курсівам* у шостым радку?	___
Растлумачце лексічнае значэнне падкрэсленага слова.	___

ДАВЕДКІ (9 клас)

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	Усяго
Балы	5	6	5	7,5	6	7,5	8	5	50

Заданне 1. *Размяркуйце назвы людскіх прафесій і заняткаў у залежнасці ад месца націску: бармен, бляхар, знахар, кравец, кухар, маляр, муляр, рымар, страхар, фурман.*

5 балаў (па 0,5 б. за кожны правільны адказ)

Словы з першым націскным складам	Словы з другім націскным складам
бармен, кухар, муляр, рымар	*бляхар, знахар, кравец, маляр, страхар, фурман*

Заданне 2. *Марфемны слоўнік беларускай мовы ўключае амонімы з рознай марфемнай будовай. Пасля кожнага такога слова для разумення яго сэнсу ў дужках падаецца аднакарэннае слова або сінонім. Карыстаючыся дадзенай інфармацыяй, вызначыце карані ва ўсіх словах-амонімах і запоўніце табліцу.*

6 балаў (па 0,5 б. за кожны правільны адказ)

Словы-амонімы	Корань слова
развіць [1] *(пашырыць)*	*-разві-*
развіць [2] *(расправіць што-небудзь)*	*-ві-*
загадваць [1] *(загадка)*	*-гад-*
загадваць [2] *(загад)*	*-загад-*
пакаваць [1] *(каваць)*	*-кав-*
пакаваць [2] *(пакунак)*	*-пак-*
паліць [1] *(падпаліць)*	*-пал-*
паліць [2] *(наліваць)*	*-лі-*
прычыняць [1] *(прычына)*	*-прычын-*
прычыняць [2] *(адчыніць)*	*-чын-*
абурыць [1] *(развaліць)*	*-бур-*
абурыць [2] *(выклікаць незадавальненне)*	*-абур-*

Заданне 3. *Вызначыце, якое агульнае слова-кампанент (у розных граматычных формах) прапушчана ў наступных фразеалагізмах:*
1) да апошняй …; 2) з міру па …; 3) чырвонай …; 4) на жывую …;5) як … за іголкай;

5 балаў (па 1 б. за кожны правільны адказ)

Фразеалагізм	Значэнне
з міру па нітцы	'патроху'
на жывую нітку	'нетрывала, нядбайна'
чырвонай ніткай	'выразна, ярка'
як нітка за іголкай	'неадлучна'
да апошняй ніткі	'начыста'

Заданне 4. *У "Кароткай граматыцы беларускай мовы" адзначана, што ў формах роднага склону адзіночнага ліку назоўнікаў 2-га скланення канчаткі -а (-я) і -у (-ю) ужываюцца для адрознення значэння назоўнікаў. Напрыклад, лістапада (назва месяца) і лістападу (час ападання лісця ўвосень). Устанавіце, якія назоўнікі маюць пададзенае значэнне і з якім канчаткам яны ўжываюцца ў родным склоне.*

7,5 балаў (2,5 б. (па 0,5 б.) за правільна ўстаноўленыя словы; 5 б. (па 0,5 б.) за правільныя канчаткі ў родным склоне)

№	Значэнне слова	Слова ў форме Р. склону адз.ліку
I	1) прыстасаванне, прыбор	*1) апарата*
	2) сукупнасць органаў, якія выконваюць пэўную функцыю	*2) апарату*
II	1) нацыя	*1) народа*
	2) шмат людзей	*2) народу*
III	1) форма тулава, постаць чалавека	*1) стану*
	2) лагер, месца стаянкі	*2) стана*
IV	1) след, прыкмета	*1) знаку*
	2) метка, канкрэтнае абазначэнне, літара	*2) знака*
V	1) будынак	*1) дома*
	2) радня, родныя мясціны	*2) дому*

Заданне 5. *Знайдзіце лішні элемент у кожным радзе. Выпішыце яго і патлумачце, чаму ён лішні.*

6 балаў (2 б. за ўказаныя лішнія элементы; 4 б. – за правільнае тлумачэнне)

	Лішні элемент	Прычына
1. Байка, паэма, элегія, балада.	*элегія*	*Гэта лірычны твор, астатнія – ліра-эпічныя.*
2. Анапест, амфібрахій, ямб, дактыль.	*ямб*	*Гэта адзіная двухскладовая стапа сярод трохскладовых.*
3. М. Танк "Шчасце"; А. Куляшоў "Бывай"; А. Вярцінскі "Жыццё даецца, каб жыццё тварыць"; С. Грахоўскі "Чалавеку патрэбна не слава".	*А. Куляшоў "Бывай"*	*Гэты верш адносіцца да інтымнай лірыкі, у той час як іншыя – да філасофскай.*
4. "Магіла льва", "Паўлінка", "Спадчына", "На Каляды к сыну".	*"На Каляды к сыну"*	*Аўтар гэтага твора – Змітрок Бядуля, астатніх – Янка Купала.*

Заданне 6. . *У літаратурна-крытычным артыкуле "За тры гады" (1913) Максім Багдановіч даў характарыстыку беларускаму прыгожаму пісьменству. Запішыце фрагменты гэтага артыкула ў адпаведнасці з арфаграфічнымі нормамі сучаснай беларускай мовы. Здагадайцеся, якіх пісьменнікаў характарызаваў М. Багдановіч.*

7,5 бала (5,5 б. за запіс выпраўленага тэксту; па 1 б. за ўказанне кожнага з пісьменнікаў) за кожную арфаграфічную / пунктуацыйную памылку ў тэксце здымаецца па 0,5 б.

А. С таго, што было надрукавана у апошніе тры гады, асаблівую увагу звертаюць на сябе (апрыч дробных вершоў) вершы апаведаньня "Лесьнікова пасада".	*А. З таго, што было надрукавана ў апошнія тры гады, асаблівую ўвагу звяртаюць на сябе (апроч / апрача / акрамя вершаў) вершы апавядання "Леснікова пасада".*
Б. Першае слова – аб <…> і яго вялікай кнізе вершоў "Шляхам жыцьця". З радасьцю бачым, што талент развіваецца, з'яўляюцца новые мэты, новые спосабы творчасьці, новые формы і образы. Ня толькі нядоля нашай вёскі ды національные справы цікавяць яго.	*Б. Першае слова – аб <…> і яго вялікай кнізе вершаў "Шляхам жыцця". З радасцю бачым, што талент развіваецца, з'яўляюцца новыя мэты, новыя спосабы творчасці, новыя формы і вобразы. Не толькі нядоля нашай вёскі ды нацыянальныя справы цікавяць яго.*

У гэтым артыкуле гаворыцца пра *А) Якуба Коласа* і *Б) Янку Купалу.*

Заданне 7. *Вызначыце сінтаксічную ролю інфінітываў у вершаваных радках Максіма Багдановіча. Назавіце вершы, з якіх узяты гэтыя цытаты.*

8 балаў (па 1 б. за кожную правільна запоўненую клетку)

Радкі Максіма Багдановіча	Сінт.роля інфініт.	Назва верша
Не паняць таго ніколі, не разведаць, не спазнаць.	*выказнік*	*"Маёвая песня" ("Па-над белым пухам вішняў")*
Яны, бяздольныя, узяты ткаць залатыя паясы.	*акалічн.*	*"Слуцкія ткачыхі"*
Здалее хваляў хор на вольны свет прабіцца.	*выказнік*	*"Санет" ("Замёрзла ноччу")*
Вакол лятуць бары і гоні, Ў грудзях пачала кроў кіпець.	*выказнік*	*"Зімой"*

Заданне 8. *Прачытайце вершаваны твор Янкі Сіпакова і запоўніце табліцу.*

5 балаў (па 1 б. за кожны правільны адказ)

ЯЛТА, МАКСІМ, КІПАРЫСЫ
Ён навучыў, здаецца, гаварыць
Па-беларуску нават кіпарысы,
Барвінак *на магільніку гарыстым*
_______________.
Паўднёва сонца плавіцца ўгары,
Зямля гарачая, *нібыта прысак*...
Ён навучыў, здаецца, гаварыць
Па-беларуску нават кіпарысы.

Да якога літаратурнага роду адносіцца твор?	*лірыка*
Аднавіце прапушчаны ў вершы радок.	*Ён навучыў, здаецца, гаварыць*
Якая сінтаксічная (стылістычная) фігура вылучана *курсівам* у трэцім радку?	*інверсія*
Які сродак мастацкай выразнасці вылучаны *курсівам* у шостым радку?	*параўнанне*
Растлумачце лексічнае значэнне падкрэсленага слова.	*прысак – гарачы попел*

Пры праверцы заданняў варта ўлічваць арфаграфічныя, граматычныя і іншыя памылкі. За кожную з іх рэкамендуецца здымаць 0,1 бала ў тых заданнях, якія ацэнены станоўчым балам. ***Заўвага***: гэта ўмова не датычыцца ацэнкі з. 6, паколькі ў ім дзейнічаюць іншыя крытэрыі.